

Studii de Coregrafie

Sociologia dansului

Simona ȘOMĂCESCU

UNATC „I.L. Caragiale” București

simona.somacescu@unatc.ro

Abstract: *The need for dance research from a sociological perspective is a consequence of the development of the highly industrialized contemporary societies, but also of the intensification of continental migration. Consequently, the 21st century requires the development of new methods of analysis of dance, as a social phenomenon, but also of body movement, as a means of communication and nonverbal expression. The difficulties, inherent in any research approach, are rather in terms of analysis tools, given the way in which the expression of dance-specific communication is articulated.*

Keywords: *dance sociology, dance history, the study of the kinetic, proxemic and linguistic components of human interaction, critical aesthetics of dance, dance practice.*

Sociologia dansului, ca metodă de cercetare, analizează semnificația tuturor formelor de dans din societățile moderne. Aceste societăți sunt în mod predominant urbane și metropolitane, cu economii industriale cărora le sunt specifice sistemele diferențiate, în raport cu diviziunea muncii și stratificarea socioeconomică. Acestor sisteme le este caracteristică o mobilitate geografică și socială însemnată. Culturile lor sunt complexe și eterogene, adesea având o varietate de subculturi diferențiate în baza unor criterii ce țin de generație, sex, clasă și etnice. În cadrul acestei varietăți de tradiții și practici culturale, metodele verbale și literare predomină față de cele nonverbale și vizuale. Una dintre consecințele acestui fapt o reprezintă tendința pronunțată de a marginaliza artele. Dansul, ca mijloc de comunicare și expresie nonverbală, ce se manifestă prin mișcarea corpului, a fost

cu precădere marginalizat față de celelalte forme de artă. Acesta este unul dintre motivele pentru care sociologia dansului a reprezentat un domeniu de studiu neglijat până acum; cu toate acestea, ea își găsește resursele în discipline conexe, mai dezvoltate. Cea mai importantă dintre acestea este antropologia dansului, în cadrul căreia a fost efectuată o cercetare etnografică de proporții considerabile, cu privire la dans în societățile non-industriale. Inițial, această lucrare a rezultat din necesitatea de a include analize cu privire la importanța dansului în conținutul unor studii generale, ceea ce a condus, la rândul său, la dezvoltarea unei discipline subordonate preocupată de clasificarea genurilor de dans atât în cadrul societăților, cât și între societăți, dar și cu descoperirea semnificației dansului prin aplicarea unor modele de comunicare și mișcare umană. Deși antropologia

furnizează un model clar pentru dezvoltarea sociologiei dansului, societățile industriale sunt substanțial diferite de societățile pe care antropologii le studiază în mod normal, iar dansul este, de obicei, o activitate socială mai puțin accentuată din cadrul acestora din urmă. Excepțiile de la această generalizare se regăsesc în anumite subculturi, de obicei definite de factori precum generația, sexul sau identitatea etnică; pentru aceste grupuri, dansul reprezintă o expresie semnificativă a unicității, fiind uneori un răspuns la dificultățile ce le restricționează accesul la avere și putere.

Există patru discipline ce furnizează resurse importante pentru sociologia dansului. Prima o reprezintă istoria dansului, ce oferă o bază pentru analiza dansului în contextele socio-economice și politice în care a fost creat și interpretat, împreună cu înțelegerea dezvoltării diferitelor forme ale sale în societățile moderne. Cea de-a doua este studiul componentelor kinezeice, proxemice și lingvistice ale interacțiunii umane, ce oferă analogii pentru analiza sistematică a dimensiunilor gestuale și spațiale ale mișcării ca formă de comunicare. Această lucrare este rezultatul etologiei (studiul comportamentului animalelor), psihologiei sociale, precum și antropologiei interculturale și, până acum, a fost axată pe microsociologie. Cea de-a treia disciplină este estetica critică a dansului, ce se preocupă în mod special cu semnificația dansului ca formă de artă, fiind relevantă pentru sociologia dansului în măsura în care conferă o analiză a simbolismului dansului. Cea de-a patra o reprezintă practica dansului în sine, ceea ce include munca celor ce gândesc dansul și celor ce îl creează, aceștia oferind o perspectivă importantă în interiorul structurilor semnificațiilor din operele de dans.

Primele trei dintre aceste discipline depind într-o mare măsură de modele verbale, în vederea studierii expresiilor și comunicării umane, în timp ce dansul este o mișcare nonverbală a corpului, dezvoltată până la un grad înalt de măiestrie într-o activitate socială și o formă de artă. Având în vedere faptul că legitimitatea ordinii economice și politice este

dată predominant prin culturile verbale ale societăților industriale, caracterul nonverbal al dansului l-ar putea poziționa în antiteză cu ordinea dominantă. Ca urmare, este important să fim conștienți de pericolul dependenței excesive de modele lingvistice pentru analiza legăturilor între dans și societate: a verbaliza ceea ce este nonverbal amenință puterea expresiei critice a dansului față de ordinea socială. Analiza sociologică a dansului necesită utilizarea unor metode ce rezonază cu caracterul nonverbal al dansului (Boas, 1972).

O altă distincție semnificativă în cadrul sociologiei dansului se face între abordarea analitică și cea socio-instituțională. O abordare analitică depinde de o metodă intrinsecă, interpretativă. Aceasta caută să analizeze dansul raportat la structurile simbolice și semiotice prin intermediul cărora se generează semnificația. Avem nevoie de perspective critice față de estetică, cu precădere în cadrul studiului dansului modern vestic, pentru a înțelege legătura între dans și mișcarea umană obișnuită ca modalitate de comunicare.

Prin contrast, o abordare socio-instituțională a dansului depinde de un punct de vedere extrinsec și, într-o oarecare măsură, determinist. Aceasta caută să explice dansul prin prisma originii sociale a creatorilor, artiștilor și publicului, precum și prin prisma condițiilor sociale în care se desfășoară producțiile de dans, prezentările și prestațiile. Distincția dintre cele două abordări este ea însăși de natură analitică: o sociologie corespunzătoare a dansului ar conține elementele amândurora, deoarece conceptele și metodele fiecărei abordări sunt înrădăcinate în tradițiile majore ale investigației sociologice clasice sau contemporane. În cadrul acestor tradiții se regăsesc și motivele pentru care sociologia a neglijat dansul. Cele două probleme, ambele esențiale vieții socioculturale, sunt arta și corpul.

Dansul, la fel ca toate celelalte forme de artă, interpretează într-un mod simbolic compunerea societății înseși, în sensul că generează simboluri ce au o anumită semnificație într-un anumit context cultural,

într-o modalitate accesibilă unui public. Dansul este diferit din punct de vedere sociologic din cauza modului de exprimare, prin mișcarea corpului uman. În același mod în care societatea industrială marginalizează arta, aceasta marginalizează și calitățile expresivității umane, pe care o subordonează raționalismului dominant, acesta prețuind mai mult conștientul decât subconștientul, materialul față de ideal, comunicarea verbală față de cea nonverbală, mintea față de corp. În acest sens, dansul poate fi privit ca fiind dublu marginalizat – în calitate de artă și în calitate de artă a mișcării corpului. Așadar, dansul aduce o provocare dublă ordinii socioculturale, atât dominanței raționalismului științific, cât și supremației comunicării verbale. În aprecierea rolului artelor în cultura contemporană, putem considera dansul ca fiind la fel de important. Acest lucru sugerează, de asemenea, motivul pentru care practicarea zilnică a dansului este adesea vitală pentru persoanele dezavantajate: le permite să exploreze modalități alternative de a avea stări expresive ce nu sunt specifice culturii normative. Pe de altă parte, putem înțelege motivul pentru care anumite forme ale dansului ca artă sunt încurajate să mențină exclusivitatea antrenamentului și prestațiilor: acestea pot fi utilizate pentru a justifica ierarhia din cadrul structurii existente a puterii. Diferența dintre cele două ipoteze evidențiază semnificația esențialmente analitică a corpului în sociologia dansului. În primul caz, mișcarea corpului este o modalitate de afirmare a identității pentru grupurile cu acces limitat la alte forme de exprimare. În cel de-al doilea caz, gradul înalt de disciplină și dominanța îndelungată a grupurilor de elită pot susține antrenamentul formal, precum și posibilitățile pe care acesta le generează. Disciplinarea mișcărilor nonverbale nu face decât să întărească superioritatea exprimării verbale (Key, 1980).

Corpul uman a devenit, astfel, un vehicul pentru simboluri ce redau condițiile existenței umane; capacitatea umană pentru sociabilitate și simbolismul sunt interdependente. Ulterior

acestei concluzii, antropologia și sociologia au tratat toate acțiunile corpului ca fiind reglementate social. Corpul poate fi privit fără echivoc ca fiind un fenomen mai degrabă social decât natural. Toate activitățile naturale sau predispoziția la o anumită activitate a corpului sunt importante numai în măsura în care acestea sunt controlate social, pentru a articula mișcări ce au o anumită semnificație. Corpul și mișcările acestuia pot fi analizate ca modalități semiotice și simbolice ale expresivității sociale. Din acest punct de vedere, concepția naturalistică asupra corpului devine mai puțin importantă. Elementele biologice și fiziologice rămân, însă acestora li se impun trăsături ale unor acțiuni ale corpului controlate de gradul de socializare și educație al individului. Dimensiunile sociale ale corpului prezintă o mai mare importanță, acestea fiind codificate înăuntrul tehnicilor de articulare a mișcărilor în mod conștient. Acestea sunt raportate la biologia și fiziologia corpului prin intermediul psihologiei umane, acesta fiind rolul conștiinței. Orice articulare este inițial conștientă și creativă, însă încă de la primele stadii ale mișcării, aceasta este transformată în obiceiuri cotidiene prin intermediul socializării. Mișcarea zilnică este învățată; ea reprezintă prescrierea codificată a mișcărilor ce ajută la comunicare care sunt specifice culturii individului. Rezultatul nu este o mișcare conștientă asupra căreia putem reflecta, tocmai din motivul că aceasta este obișnuită și regulată. Pe acest temei, putem generaliza cu privire la mișcare dintr-un punct de vedere sociologic și o putem studia dintr-un punct de vedere kinezic. Problema ce se naște este că mișcarea zilnică este atât de adânc înrădăcinată în cultură, încât oamenii au tendința să privească obiceiurile învățate legate de mișcare ca fiind înnăscute sau determinate biologic.

Această problemă este evidențiată în analizele dansului ce se bazează prea mult pe modelele derivate din limbajul verbal. Asemenea modele sunt tentante nu doar din cauza faptului că sunt sofisticate din punct

de vedere analitic, ci și din cauza faptului că interpretarea critică a dansului necesită utilizarea limbajului. Cu toate acestea, a ceda unei asemenea tentații înseamnă renunțarea la ideea că dansul este nonverbal. Scopul acestuia este explorarea și exprimarea dimensiunilor comunicării umane, precum și semnificația ce rămâne independentă de cuvinte. În al doilea rând, dansul este o rută majoră și încă neexplorată prin labirintul codurilor culturale ce constituie corpul ca fenomen social. Dansul provoacă ideea de reducere a mișcării la o simplă activitate naturală (Spencer, 1986). Așadar, analiza dansului ar trebui să pună la îndoială prejudecata logică a culturii vestice manifestată în dominanța expresivității verbale față de cea nonverbală și ar trebui să examineze implicațiile acesteia. Dansul constituie o provocare dublă pentru această dominanță. Ca formă de artă, acesta poate propune alternative ordinii socioculturale existente; ca mișcare a corpului, repetată în moduri conștiente și creative, acesta celebrează expresia nonverbală a experienței, astfel că provoacă programarea verbală a culturii.

Sociologia dansului a apărut ca unul dintre multele răspunsuri la modificările

fundamentale în structura și cultura societății contemporane industriale. Cele mai importante modificări în raport cu dansul le reprezintă legătura versatilă între muncă și absența muncii, diversitatea multiculturală aflată în continuă creștere, dar și recunoașterea larg răspândită a semnificației corpului ca mijloc de comunicare și expresivitate. Cea mai importantă misiune a sociologiei dansului este aceea de a explica semnificația dansului ca modalitate de comunicare în contextul sociocultural din care face parte. Pentru a realiza acest lucru, avem nevoie de o estetică critică a dansului, în vederea diferențierii dansului ca artă a spectacolului de mișcarea obișnuită. Avem nevoie de antropologie pentru a ne furniza datele etnografice din care putem genera comparații interculturale între genuri și contexte de dans. Și avem nevoie de istorie pentru a localiza originile semnificației prezente a dansului în societate. Sociologia dansului se bazează și pe epistemologia tehnicilor de dans și pe instituțiile de educație și antrenament în dans, pentru a furniza mecanismul conceptual pentru analiza dansului și a mișcărilor la toate nivelurile interacțiunii sociale.

Referințe bibliografice:

1. CĂTOIU, I. și Teodorescu, N. (2003) *Comportamentul consumatorului*, URANUS, București
2. BOAS, Franziska (1972) *The Function of Dance in Human Societ*, Princeton Book Co Pub, 2d ed. Brooklyn
3. BRINSON, Peter (1983) „Scholastic Tasks of Sociology of Dance”, *Dance Research* 1(Autumn 1983), 59-68
4. GOODMAN, Nelson (1976) *Languages of Art*, Hackett Publishing Company, Inc., 2d edition
5. HANNA, Judith Lynne (1985) „The Performer-Audience Connection: Emotion to Metaphor in Dance and Society”, *Journal of Aesthetics and Art Criticism* 44 (1):87, 1985
6. KEY, Mary Ritchie (1980) *The Relationship of Verbal and Nonverbal Communication*, The Hague
7. SHEETS-JOHNSTONE, Maxine (2015) *The Phenomenology of Dance*, Temple University Press
8. SPENCER, Paul (1986) *Society and the Dance*, Cambridge University Press

Simona Șomăcescu este una din marile personalități ale dansului din România, recunoscută și apreciată în întreaga lume. Timp de peste 18 ani a fost, rând pe rând, Prim-balerină, Coregraf, Maestru de balet și Șef al companiei de Balet a Operei Naționale București. Actualmente este Lector univ. dr. la UNATC I.L. Caragiale, Departamentul Coregrafie. De-a lungul anilor a publicat articole de critică de dans în cele mai prestigioase ziare și reviste de cultură din țară: *Yorick*, *Observator Cultural*, *România Liberă*, *Ziua*, *Cronica Română* etc. Face parte constant din juriul de specialitate al: Galei Absolvenților UNATC (2006, 2007, 2008 și 2013 – Președinte), al Comisiei de angajare la ONB (2007) și în cadrul primei ediții a concursului *Români Pentru o Lume* organizat de Fundația Sergiu Celibidache (2013). Este Laureată a Concursului Internațional al Soliștilor de Balet de la Moscova (1985), a obținut Premiul Publicului la Concursul Internațional de Balet de la Helsinki (1991), Mențiune la Concursul Internațional de Balet de la Jackson (1994), iar presa din România a desemnat-o ca fiind Personalitatea Teatrală a Anului în urma interpretării, în Premieră Națională, a rolului Anna Karenina din baletul cu același titlu, creat de Ioan Tugearu la Opera Națională București (1998). Președintele României i-a conferit Ordinul Național Meritul Cultural în grad de Cavaler (2004), iar Institutul Cultural Român i-a acordat Diploma de Excelență pentru Cel mai Bun Profesor, în cadrul Olimpiadei Naționale de Coregrafie, pentru rezultatele deosebite obținute de elevii săi (2009). Pentru activitatea sa excepțională desfășurată în calitate de Șef al companiei de balet a ONB, revista *Actualitatea Muzicală*, editată de Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din România, i-a decernat Premiul pentru Promovarea Artei Coregrafice (2011).

Simona Șomăcescu is one of the great personalities of Romanian dance, acknowledged all over the world. For more than 18 years she was prima ballerina, choreographer, ballet master and head of the Ballet Company of the Bucharest National Opera. Currently she is a Lecturer PhD at UNATC I.L. Caragiale, Department of Choreography. Over the years, she has published dance critique articles in the country's most prestigious newspapers and magazines: *Yorick* theatre journal, *Observator Cultural*, *România Liberă*, *Ziua*, *Cronica Română* etc. She is constantly invited to be a member of the specialized jury of: the UNATC Graduation Gala (2006, 2007, 2008 and 2013 - President), the Employment Committee of ONB (2007) and the first edition of the Romanians for the World Competition organized by the Sergiu Celibidache Foundation (2013). She is a Laureate of the International Ballet Soloists Contest in Moscow (1985), won the Public's Prize at the International Ballet Contest in Helsinki (1991), Mention at the Jackson International Ballet Contest (1994), and the Romanian press nominated her as the Theatrical Personality of the Year following her performance in the role of Anna Karenina in the ballet with the same title made by Ioan Tugearu at the Bucharest National Opera (1998). The President of Romania awarded her with the National Order of Merit - Cavalier (2004), and the Romanian Cultural Institute awarded her with the Diploma of Excellence for Best Teacher in the National Choreography Olympiad for the outstanding results obtained by her students (2009). For her outstanding work as head of the ONB Ballet Company, *Actualitatea Muzicală* magazine, edited by the Union of Composers and Musicologists in Romania, awarded her with the Promotion of Choreography Award (2011).